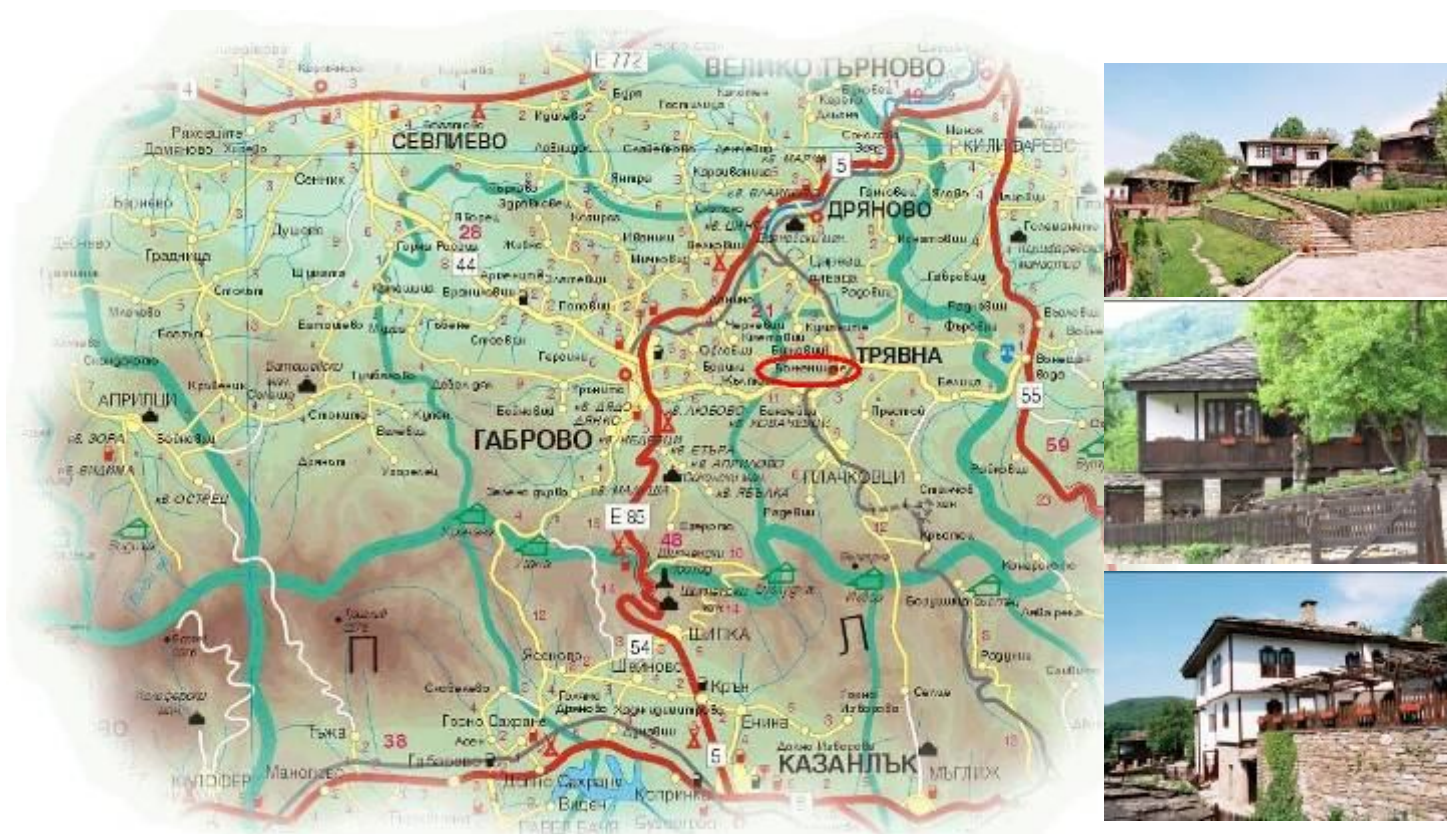

АРХИТЕКТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИ РЕЗЕРВАТ „БОЖЕНЦИ“

Боженци се намира на 16 км източно от град Габрово. Стушено в малка котловина в северните склонове на Стара планина, то е скътало вековната традиция на едно самобитно народно творчество и на богата жилищна архитектура. Живописно застроено сред гъста растителност, селото е запазило архитектурата и романтиката на миналите столетия.

Надморската височина на Боженци е около 400 м. Почвата и климатът на този район определят дървесното разнообразие- бук, дъб, цер, явор, габър, бряст.

Местоположението на Боженци в дебрите на Стара планина, отдалечеността му от централни пътища, изобилната вода и богатата растителност са допринесли то да бъде удобно място за заселване. За сега няма археологически, исторически или писмени данни за това кога е основано селището. Съществува само устно предание. Една неразкопана могила в местността Манастира, на 500-600 м. южно от сегашното село, в която са намерени римски монети и остатъци от тухли подсказва, че близката околност е била обитавана още в римско време. Смята се също, че пътят, който е свързвал селището с равнината и който се намира на 300 м в югоизточна посока, е също римски път.

Според легенда за заселването и произхода на името на селото, то е основано, когато столицата на втората българска държава е под османско владичество през 1393 г. За да спаси вярата и честта си от поробителите, голяма част от нейното население потърсва убежище в Стара планина. Една от тези, напуснали града е била болярката Божана – вдовица с девет сина избягала след превземането на Велико Търново от турците през 1393 г. Тя се преселила със семейството си и стадо овце в местността Вършината, която се намира на изток от сегашното село. Пускала Божана стадото си на паша в близката околност, а то се връщало вечер нахранено и напоено. Решила тя да го проследи, за да види къде има толкова добра земя. Дирите я отвели до карстов извор с изобилна чиста вода. И тук в тази плодородна местност, заселена с гъсти гори, до „Извора“, тя построила първата къща, която дава начало на селото.

Икономическият разцвет на Боженци през XIX в. и растежът на материалното благосъстояние стимулират повишаването на обществените и културни изисквания на населението.

В края на XVIII и началото на XIX в. в Габрово се изпитва силното влияние на елинизма. Но жителите на селището съхраняват своя бит и жива българска народна реч, допълнена с руски езикови елементи, резултат от тесните търговски връзки с Русия.

Църква "Св. Пророк Илия", 1839

През 1839-1840 г. в Боженци е построена християнска църква. Тя е свързана с едно интересно предание за дядо Иван Топалата - кмет, учител и свещеник на селото. Но най-известен той е бил като народен лечител. Веднъж той бил извикан от пашата на гр. Видин, който го помолил да излекува крака на една от кадъните му, но без да я докосва. Лечителят се съгласил. Взел един кон и го хранил три дни с ечемик, без да му дава да пие вода. На четвъртия ден той казал да качат жената на коня и да ѝ завържат здраво краката под корема му. От водата коремът на животното бързо започнал да се подува и да обтяга краката на кадъната, докато изкълчения крак се наместил. Тя сама скочила

от коня, когато я развързали. За услугата дядо Иван получил от пашата доживотна пенсия, бил освободен от всякакви данъци и получил разрешение за построяването на християнска църква в Боженци. Ферманът, с който се разрешава този строеж е издаден през месец ноември 1838г. и е подписан от турския султан Махмуд II. Оригиналният документ се пази в Търновската митрополия. Църквата е строена от майстор Лазар Стоянов от с. Трапесковци с 26 работници.

През 1800 г. в Боженци килия е държал даскал Драган Йоан. През 1839-1840 г. при строежа на новата църква е построено и килийно училище в нейния двор.

През 1870-1872 г. уста Генчо Кънев построил Априловската гиманзия в Габрово, катедралата и мъжката гимназия във Варна, издига в Боженци ново, модерно светско училище - едно от първите в Габровския край. Училището е разполагало със собствени средства и добре подготвени учители. През 1926 г. е построено още едно училище, за да могат да бъдат приети и обучавани всички деца от Боженци и околните села и махали.

Старото школо, 1872

Село Боженци има своя принос в национално-освободителните борби на българския народ срещу османската власт. В четата на Христо Ботев участва Христо Иванов Стоянов, загинал в сраженията в Тетевенския балкан по време на Априлското въстание през 1876 г. На 10 май 1876 г. воеводата Христо Патрев от с. Шипка издига на стария мост в центъра на селото знаме с надпис „Свобода или смърт“ и повежда чета от десетина души към Балкана.

Освобождението на България от османско робство през 1878 г. дава отражение върху живота на с. Боженци. При първото преброяване извършено през 1880 г., в селището е регистрирано население от 483 души. В края на миналия век започва процеса на индустриализиране на Габрово и оформянето на града и района като индустриален център. Поради това търговията в Боженци започва да запада. Масовото навлизане на по-евтините фабрични стоки дават отражение и върху занаятчийството. Това са предпоставките довели до изселването на много боженски фамилии в по-големите градове, където има по-добри алтернативи за бъдеще. Този процес е най-ясно изразен около 1930 г., когато е регистрирано най-голямото обезлюдяване на селището. Така постепенно с годините, живота в селото запада.

Архитектура

Боженци е едно от най-запазените балкански селища у нас, съхранило ценни паметници на традиционното строително изкуство от края на XVIII в. до началото XXв. То е застроено по склоновете на подковообразна седловина, отворена на северозапад. Склоновете се спускат към най-ниската част на селището, където на пътя водещ към Габрово е оформен неговия централен площад.

Къща-музей "Баба Райна"

Селото има 10 махали, някои от които носят имената на големи боженски родове. Като най-стара се сочи махала „Зареда“. Уличната мрежа, която е осъществявала връзката между отделните части на селото е неправилна. От центъра започват няколко по-широки улици, радиално излизайки от площада. Отделните махали и парцели са свързани с тесни улчици. Всички улици в Боженци са застлани с гладък калдъръм от цепен камък като някои от по-широките имат от двете страни тесен тротоар, също с каменна настилка.

Основен елемент в градоустройственото оформяне е дворния комплекс с жилищна сграда и стопански постройки. Образът на двора се определя от планинската среда и стръмния терен, а също и от основния поминък на населението. Централно място в двора заема жилищната постройка. Най-разпространено е изграждането на къщата на уличната линия, особено когато има и дюкян, а по-рядко във вътрешността на двора. Уличната фасада е само с прозоречни отвори. На нея са разположени врата и витрина на дюкяна, когато има такъв.

Ниските каменни огради (дувари) са високи около 70-80 см. и са покрити с тънки каменни плочи (дуварът на къща-музей Д. Попов). Към края на XIX в. и началото на XX в. започват да се правят и огради от вертикално поставени дъски (таборки). По същото време има и комбинирани сгради - отдолу каменна зидария, нагоре-таборки. Влизането в двора се е осъществявало през една или две врати (порти).

Стопанските постройки в боженският двор са малко на брой. В покритото пространство пред къщата се е разполагал плевника - винаги повдигнат над земята върху невисоки каменни основи. Най-често до него се е прavela

кошара за овце - с квадратни или правоъгълни очертания, една врата и малки прозоречни отвори.

В някои от дворовете има изградена и пещ за печене на хляб, изсидана от напечени тухли. Тя е покрита с двустранен покрив от каменни плочи (тикли). Тези пещи се появяват в Боженци в края на XIX и началото на XX в. Харман е имало само в някои от по-просторните дворове.

Характерна особеност на боженската къща са големите силно издадените пред стените на жилищната стреха и еркери, така също и чивиите за втория тип къщи. При построяването на боженските жилища са спазвани правила, за да бъде то берекетлия. Нова къща започва да се строи през пролетта като се завърши през есента. Довършването много рядко е траяло повече от година.

Боженци днес

Днес селото има 100 къщи, по-голямата част от които са на възраст 100 и 200 години. Улици, калдъръми, дувари обрасли със здравец, герани - всичко изглежда така, както е било през втората половина на XIX в. Боженци предлага възможности за почивка в запазена атмосфера на отминалите времена. Базите за отдих са реставрирани къщи от XVIII в. и XIX в., запазили уюта и очарованието им, но адаптирани към изискванията на съвременния човек.

Къща-музей „Баба Райна“ от края на XVIII в. - Последен собственик е била Райна Дрянкова, дъщеря на Калчо Дренков (търговец и първият окръжен управител на Габрово след Освобождението, участник в Учредителното събрание във Велико Търново) и сестра на д-р Иван Дрянков (първият съпруг на Лора Каравелова).

Къща-музей „Дончо Попов“ - Строена през 1824 г., запазена в оригиналния си вид. Била е собственост на богатия търговец на вълна Дончо Попов, който в началото на XX в. зстрои текстилна фабрика в Габрово. Къщата е на три етажа, с голям търговски дюкян.

Менгема-работилница за пречистване на вoсък - Сградата е строена в началото на XIX в. Самият механизъм за работа е оригинален, единствен в района.

Ножарска работилница - Помещението е от началото на XIX в. Предлагат се около 100 модела ножове, голяма част от които по образец на оригинални габровски ножове - сойки.

Изложбена зала - Разположена е в сграда на училище, строена през 1872 г. Тук целогодишно се организират изложби и изложби – базари на картини.

Църква „Св. Пр. Илия“ - Тя е построена през 1839-1840 г. Издигната е в най-високата част на селото. Таваните са сводести, наподобявайки конструктивните форми на барока и готиката. Камбанарията е висока 17 м. Резбата е неповторима и оригинална. Иконите са дело на иконописци от Тревненската иконописна школа като най-старите от тях са около 1842 г.

Местни турове с. Боженци

Туристически маршрут № 1

Боженци- Дряновски манастир (15 км-4 часа)

Пътеката започва от с.Боженци. Около 15 минути се върви по асфалтовия път Боженци-Габрово. Отбива се вдясно при спа-комплекс „Божена“. Пътеката минава източно от с.Трапезковци и се изкачва по хребета, подсичайки „Черни връх“, който се намира в източна посока. Минава се по хребета. На запад в долината се намира с. Цвятковци. По горски път, идващ от с. Кметовци и с. Съботковци се подсича връх „Могилата“ и в северна посока се излиза на „Ловната чешма“. До чешмата е построена дървена беседка за отдих. Трасето продължава по горски пътеки, източно от вр. Трите чукара“ и излиза на „Голямата Бочукова поляна“. Следва 10-15 минутно изкачване до възвишение с красив изглед към Балкана. Следва спускане около 20 минути в дълбоко дере, след което пътеката се изкачва и се пресича път Царева ливада- Габрово. Влиза се в с. Горни Върпища. Преминвайки през селото по асфалтов път се минава покрай малък параклис - място, където може да се откъдне. По полски път със сливова градина се излиза в източната част на с. Долни Върпища. Районът е карстов и има много големи и малки пещери, от където и селата носят имената си - намират се над пещери.

По красива горска пътека с голямо растително разнообразие за около 30 минути се достига до крепостта „Боруна“. Крепостта е съществувала от Античността (V-VIв.) , по времето на Юстиниан, до края на Втората българска държава. Разкрити са жилищни помещения, кула-водохранилище, част от крепостна стена, вход на крепостта.

От крепостта се тръгва в североизточна посока по горска пътека и се достига до скалата „Боруна“. Тук е изградена дървена беседка, а от двете обзорни площадки се открива панорамна гледка към Дряновския манастир и каньоните на р. Дряновска и р.Андъка. От площадките се тръгва в западна посока и след 10 минути по ръба на скалите се стига до каменни стълби, които се спускат до пещерата „Бачо Киро“. В непосредствена близост се намира и Дряновският манастир. Екопътеката е означена с табелки и с бяло-зелена маркировка. Преминва се за около 4,5 часа. Пътеката е лека и приятна без големи изкачвания. Тук любителят на природата може да срещне диви горски животни (заек, елен, сърна, диво прасе, язовец, таралеж, костенурка), голямо разнообразие на гъби и растителни видове (дъб, бряст, габър, дива череша, липа, акация, трепетлика).

Туристически маршрут № 3

с. Боженци – гр. Трявна (прибл. 6 км)

Продължителност: **3 ч. 20 мин.** (пешеходен маршрут)

Маршрутът е изключително подходящ както за пешеходни турове, така и за велотуризм. Пътят е комбиниран, като преминава през гористи местности, широки поляни и асфалтово шосе. Тръгва се от центъра на с. Боженци, като с табела е указана посоката (срещу “Шарлопова къща”). Следи се червената маркировка и табелите за с. Скорци. Пътят поема по калдъръма нагоре и постепенно преминава през гората. Туристът има възможност да се полюбува на живописните гледки, богатата флора и фауна (срещат се катерици и сърни). На около 30 мин. е разположена голяма чешма, където туристите могат да пийнат вода, да вземат въздух и отново да продължат по пътя.

След около 20 мин. пътят продължава през широки поляни, където може отново да се откъдне и да се похапне. При ясно време се открива прекрасна гледка към връх Бузлуджа. След 1 ч. 30 мин. се стига до стари постройки и се излиза на асфалтов път. Оттам се тръгва надясно и след около 20 мин. пътят се разделя – наляво се продължава за с. Скорци, а надясно – за град Трявна. Пътят преминава през две села и след около 1 час се стига до град Трявна.

Риболов

В североизточната част на град Трявна е разположен язовир до станцията на Министерство на отбраната. Срещу такса от 2 лева или карта, която се издава от Ловно-рибарско дружество град Трявна, може да се лови шаран.

Боженци-Трявна- 35 км

Туристически маршрут № 2

Екопътека

“Римският път” Боженци-Габрово)

Трасето на пътеката минава през равна гориста местност по стар Римски път, който съществува от началото на IV в. Той е свързвал Големият път (Никополис ад Иструм- Августа Траяна –Константинопол) с местността Градище над Габрово, където през IV-VII в. е имало крепост.

Пътят започва над с. Боженци и е дълъг около 8 км. От създаването на с.Боженци до сега той се ползва като пряк път до Габрово. През вековете е добре поддържан. С пътя са свързани няколко истории. В началото на XIX в. Богдан от с.Боженци бил моряк от английската флота. Прибрайки се от Цариград, някъде край Одрин разбойници го ограбили и убили. Властите ги заловили и изпратили на майка му коня, пръстена и две конски торби злато. С част от парите майката, в памет на сина си, поправила пътя до Радолов дол и затова го нарекли „Богданов калдъръм“. Дядо Миньо Попа, известният герой от габровските анекдоти, също всяка пролет давал пари за поправка на тоя път, по който той самият ходел бос, за да не си износва обувките.

До с.Боженци, на 10 м от пътя, и до сега съществува Рачовския кладенец. Името му може би има връзка с легендарния син на болярката Божана Рачо Ковача, основателят на Габрово.

По продължението на пътеката са оформени кътове за отдих с маси, пейки, беседки, огнища, поставени са табла със схема на пътеката и информация за римския път.

Туристически маршрут № 4

с. Боженци – гр. Трявна (4 км)

Продължителност: **2 ч.** (пешеходен маршрут)

Тръгва се от центъра на с. Боженци, където с табела е указана посоката (срещу “Шарлопова къща”). Маршрутът редува гористи местности и широки поляни. Пътят е маркиран и обозначен с табели (следи се синята маркировка). След около 1 час пътят се разклонява и преминава в тясна пътечка. С табела е указана посоката за град Трявна (вдясно). Туристът може да се наслади на живописните гледки, които се откриват към Стара планина.

с. Боженци – с. Източник (3,5 км)

Офроуд маршрут:

Боженци- Сечен камък-Генчевци- Ябълка- Бузлуджа

Резервации за Парлапанова, Джелепова, Тачева и Шарлопова къщи – 062/600 607, 0899 972 917

Писмени резервации – office@yantrabg.com. За по-вече информация – www.bhouses.com

За организиране на беседи в АИР Боженци– г-жа Райна Тошева – 066/80 44 62, 0899 833 181